

REPERTORIUL ARHEOLOGIC AL LOCALITĂȚII GHENCI (COM. CĂUAȘ, JUD. SATU MARE)

IOAN NĚMETI

Teritoriul satului Ghenci din punct de vedere geografic se întinde între Câmpia Careiului și Câmpia Ieriului. Satul se află pe marginea șoselei Carei—Tășnad, la cca opt km sud-est de orașul Carei. Teritoriul satului, după forma de suprafață, este monoton, brăzdat de o serie de albie de pâraie părăsite, azi canalizate. În general, zona localității prezintă un relief de o mică înălțime, cu altitudinea generală de 120 m deasupra mării. În antichitate zona avea un aspect mlăștinos cu grinduri întinse neînundabile, în ansamblul ei foarte prielnic pentru habitat.

Pe teritoriul localității, care cuprinde o parte din terasa joasă a Ieriului, au fost descoperite vestigii ale trecutului, urme ale unui habitat, încă din epoca neolitică.

A. Ghenci — Movila Spânzurătorii

În anul 1968 la cca doi km sud de localitate pe teritoriul unei movile, în cadrul unei cariere de nisip au fost descoperite morminte de incinerare în urnă¹, încadrate ulterior în finele Hallstatt-ului târziu (Ha.D₂). Tot aici a fost dezvelită și o vatră de lut cu diametrul maxim de 1,50 m, care eventual ar fi putut aparține la un „ustrinum“. La acest punct de hotar au mai fost descoperite două morminte încadrate în sec. V e.n.² În cadrul nisipăriei au mai fost descoperite incidental fragmente ceramice din epoca feudalismului timpuriu care după toate probabilităților provin de la morminte de înhumare³ (fig. 9/4,5 : 10/1). Aceste fragmente ceramice sunt lucrate la roată din pastă folosind ca degresant pietre mărunte, au o culoare neagră, ornamentate cu benzi simple sau în val.

B. Ghenci — Vatra satului

În grădina lui L. Bartha (nr. casei este 43) în primăvara anului 1968, pe malul lacului „Ciurgo“ (Csorgo) a fost găsit un topor de piatră⁴. Tot din vatra satului, fără locul de descoperire precizat (strada Careiului) cu

¹ I. H. Crișan, ActaMN, 1, 1964, fig. 7/1—7; Idem, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problemele raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966, fig. 28/1—2, 4—6; I. Nămeti, Dacia, N.S. 26, 1982, p. 130, fig. 4.

² I. Nămeti, ActaMN, 4, 1967, p. 499—506; Idem, StCom Satu Mare, 1, 1969, p. 121—123; Idem, SCIVA, 34, 2, 1983, p. 134—149.

³ S. Dumitrașcu, Crisia, 8, Oradea, p. 67.

⁴ I. Nămeti, StCom Satu Mare, VII—VIII (1986—1987), p. 27, fig. 24/1—3.

oazia săpării unei fântâni a fost deranjat un mormânt de înhumatie. La „picioarele“ scheletului se afla un vas-borcan de culoare cenușie, lucrat cu mâna, ornamentat pe buză cu alveole. Pasta vasului este grosieră, ca degresant este folosit calcar pisat, arderea este slabă. Vasul este spart a fost reconstituit în desen. Dimensiuni: \bar{i} =11 cm; d.g.=9 cm; d.f.=6 cm (fig. 8/2).

C. Ghenci — Malul canalului

Lângă șoseaua Ghenci-Căuaș, la cca 1,5 km de la capătul satului pe malul unui canal săpat în anul 1970 au fost culese fragmente ceramice și alte materiale neolitice⁵. În profilul șanțului s-au observat depuneri slabe ale unei așezări din neoliticul târziu.

D. Ghenci — Pădurea ciorilor

În vara anului 1970, în partea hotarului spre Sînmiclăuș lângă punctul de hotar numit „Pădurea ciorilor“ pe arătură a fost găsit un celt din bronz⁶.

E. Ghenci — Togul mare

În toamna lui 1982, I. Jakab (nr. casei este 379) a găsit întâmplător la punctul numit Togul mare (locul unde era odinioară ferma lui Alex. Kardos) la stânga drumului Ghenci-Sînmiclăuș o spadă cu garda mânerului formată în cupă cu buton (Schalenknaufschwerter)⁷ încadrată în Ha. B₁.

F. Ghenci — Lutărie

Lângă drumul spre Sînmiclăuș la cca 150 m de la grajdurile C.A.P.-ului cu ocazia exploatarei lutului au fost descoperite mai multe complexe arheologice datate din diferite perioade ale antichității. Dintre aceste complexe a fost publicată doar groapa nr. 1/1982, datată din Hallstatt-ul târziu⁸. Canalul săpat în anul 1970 a tăiat marginea acestei zone mai ridicate, fiind deranjate alte complexe arheologice.

Groapa nr. 2/1986

Groapa a fost surprinsă lângă drumul de țară spre satul Sînmiclăuș. Se adâncește treptat în lutul galben, fără să aibă o formă regulată și fundul amenajat. Groapa a fost săpată pentru lut. Dimensiuni: \bar{l} =3,75 m; lățimea=2,60 m, adâncimea maximă de 1,50 m (fig. 1/1). Groapa conținea foarte multe fragmente ceramice, oase de animale, cenușă și cărbuni. Ceramica se împarte în două categorii: vase lucrate cu mâna și vase lucrate cu roata olarului.

Vase lucrate cu mâna

- Ceașcă de culoare cenușie cu toarta supraînălțată (fig. 1/4),
- Fragmente de vase de culoare neagră în exterior și cărămizie în interior, ornamente cu proeminențe mari (fig. 2/4, 5),

⁵ Ibidem, fig. 24/1—2.

⁶ T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei, Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 123, pl. LXXXVI/11.

⁷ N. Iercoșan, *ActaMP*, 8, 1984, p. 121—122, pl. I/1, la; II.

⁸ I. Némethi, *ActaMP*, 8, 1984, p. 133, fig. 7/5, 10; 8/1—9; Idem, *SCIVA*, 39, 2, fig. 3/2; 5/7—12.

— Castroane fragmentare cu buza trasă spre interior, ornamentate cu proeminențe verticale (fig. 3/1, 2),

— Fragmente din vase de tip borcan, ornamentate cu proeminențe și cu briu alveolat (fig. 3/3—6).

Vase lucrate cu roata olarului

— Cești și căni de culoare cenușie cu toarta supraînălțată (fig. 1/2; 3/7),

— Castroane cu muchia buzei îngroșată și trasă spre interior (fig. 1/5; fig. 2/2),

— Străchini și castroane cu marginea buzei trase spre interior (fig. 2/1, 3).

Din această groapă provine un obiect lucrat dintr-o placă de os, perforat în trei locuri, având lungimea de 10,5 cm, folosit probabil pentru țesut (fig. 1/3).

În urma unei nivelări de teren au apărut alte complexe arheologice, care s-au conturat bine în lutul galben, având destinația gropilor menajere.

Groapa A/1986. O groapă menajeră distrusă aproape în întregime. Conține câteva fragmente ceramice, care aparțin dacilor liberi de epoca romană (fig. 11/2—4; 5, 7, 8, 10).

Groapa B/1986. O groapă distrusă, păstrându-se „in situ” doar fundul ei. Din această groapă au fost recuperate fragmente ceramice lucrate cu mâna și cu roata olarului de Latène mijlociu, oase de animale și cărbuni (fig. 5/5—7).

Groapa C/1986. S-a conturat perfect în lutul galben, păstrându-se „in situ” doar o mică porțiune din fund. Din conținutul gropii au fost recuperate:

— Fragmente dintr-o ceașcă lucrată la roată, de culoare cenușie cu toartă supraînălțată (fig. 4/2),

— Fragmente de castroane cu buza trasă spre interior, lucrate cu mâna (fig. 4/3),

— Fragmente din vase de tip borcan, ornamentate cu brâu alveolat (fig. 4/1, 4, 8),

— Fragmente din fusaiole ornamentate cu linii incizate (fig. 4/5, 6).

Groapa nr. 1/1986. Groapa a fost răscolită în urma transportării lutului, păstrându-se „in situ” doar o mică porțiune dar cu un bogat material arheologic:

— Vas-borcan fragmentar lucrat cu mâna de culoare cărămizie. Pasta vasului este grosieră cu pietricele folosite ca degresant. Dimensiuni: $\hat{t}=11,5$ cu (?); d.g. = 8,5 cm; d.f. = 9 cm (fig. 8/3),

— Ulcior amforoidal de culoare cenușie-închisă, lucrat la roată, fragmentar. Dimensiuni: $\hat{t}=25$ cm (?); d.f. = 8 cm (fig. 9/1),

— Castron de culoare cenușie-deschisă, lucrat la roată, fragmentar (fig. 9/3),

— Vas-borcan lucrat cu mâna de culoare brună, fragmentar. În pastă ca degresant era folosit nisip cu granulație fină (fig. 9/2),

— Clopoțel lucrat din fier, foarte corodat. Dimensiuni: l = 8 cm; lățimea maximă de 6,5 cm (fig. 8/4).

Groapa nr. 3/1986

La cca cinci metri de la marginea drumului în lutul galben s-a conturat o pată neagră cu diametrul maxim de 1,25 și adâncimea de 0,30 m. Din conținutul gropii au fost recuperate:

— Brăzdar lucrat din fier, lama rotunjită spre vârf, se lărgeste în partea superioară unde prin îndoirea plăcii s-au obținut cele două aripioare-manșon pentru fixarea brăzdarului pe talpa de lemn a plugului. Brăzdarul este ușor arcuit pe axul longitudinal, fiind puternic oxidat și corodat. Dimensiuni: lungimea totală=16 cm; lățimea maximă a lamei=9 cm; grosimea maximă a plăcii din care a fost confecționat este de 1,2 cm (fig. 10/3)

— Fusaioară bitronconică, de culoare neagră, îngrijit executată (fig. 10/4),

— Câteva fragmente de vase, necaracteristice.

La cca doi metri de la acest complex, răscolită de lama buldozerului se contura groapa nr. 4/1986, care conținea foarte multă cenușă, cărbuni, câteva fragmente de vase necaracteristice (din epoca feudalismului timpuriu), o cantitate importantă de zgură de fier și bucăți mari de chirpici (lut ars). Din cele observate putem deduce că pe acest loc a fost distrus probabil un cuptor de redus minereuri de fier.

Din zona „Lutăriei” precum și din pământul excavat din canal au mai fost culese fragmente ceramice din Hallstatt-ul târziu (fig. 5/1—4); din epoca Latène (fig. 4/7); din sec. III—IV și din feudalismul timpuriu (fig. 11/1).

G. În partea stângă a drumului Ghenci—Sînmiclăuș prin cercetări de teren, pe o ușoară ridicătură a fost identificată o așezare din epoca Latène mijlociu. Au fost adunate de pe arătură fragmente ceramice lucrate la roată și cu mână (fig. 6/1—3).

H. Tot în această zonă, pe partea dreaptă a drumului, între drumul spre satul Rădulești și o albie părăsită se întinde o așezare din epoca feudalismului timpuriu. Au fost culese numeroase fragmente ceramice lucrate la roată aparținând veselor de tip borcan sau oale, ornamentate cu benzii simple sau benzi în val (fig. 10/5—9).

I. În zona de contact cu hotarul satului Sînmiclăuș a fost identificată o așezare din epoca prefeudală. Au fost adunate de pe arătură fragmente ceramice de culoare cenușie printre care și una ornamentată cu șampilă (fig. 11/7, 9).

J. În partea hotarului spre comuna Tiream, în apropierea „Movilei” (un tumul) prin cercetări de teren s-a identificat o așezare din eneoliticul timpuriu, aparținând culturii Tisza polgar (fig. 6/4—7).

K. Ghenci — Sic

La limita hotarului spre Carei, un canal adânc, la punctul numit „Sic”, a secționat o așezare de tip Baden, fiind deranjate mai multe complexe arheologice⁹. A fost recuperată o cantitate însemnată de ceramică și alte materiale arheologice din care de această dată vom prezenta doar câteva elemente mai caracteristice:

— Cești cu corpul bombat, gâtul înalt, toarta supraînălțată (fig. 7/5),

⁹ Materialul arheologic va fi publicat cu alte ocazii.

- Fragment dintr-o cană, ornamentat cu linii incizate în maniera culturii Coțofeni (fig. 8/1),
- Fragmente din diferite castroane tronconice (fig. 6/10; 7/7),
- Oale mici (fig. 6/9; 7/4),
- Fragmente din castroane ornamentate cu motive tip Baden (fig. 7/3).
- Fragmente din vase de provizii cu buza ușor evazată, ornamente cu incizii în rețea și cu proeminențe verticale (fig. 7/1—2),
- Fragment de vas ornamentat cu o proeminență tubulară și cu caneluri (fig. 7/6),
- Fragmente de fusaiolă (fig. 7/8, 10),
- Fragment dintr-un topor de piatră, perforat (fig. 7/9).

Din hotarul localității Ghenci provin materiale arheologice variate care se încadrează în epoci diferite.

Groapa nr. 2/1986 (fig. 1/1) de la „Lutărie“ (F) pe baza ceramicii se încadrează în Hallstatt-ul târziu (Ha. D₂). Ceramica lucrată cu mâna și cu roata olarului are analogii de la Sanislău-Nisipărie¹⁰, Cămin — Malul Crasnei¹¹, Moftinu Mic — Pe deal¹². Din această groapă se cunosc mai multe tipuri de castroane lucrate la roată, care au ca prototipuri, diferite variante ale castronului lucrat cu mâna (Tipul B₁—B₃ — Sanislău). În special acest complex, dar și celelalte descoperiri provenite din așezări ne arată că ceramica așezărilor este mai variată ca formă ca cea cunoscută din necropolele hallstattiene târzii aparținând culturii Vekerzug¹³. Placa din os, arcuită și perforată (fig. 1/3) nu are analogii în descoperirile hallstattiene târzii din nord-vestul țării noastre și nici din aria de răspândire a culturii Vekerzug¹⁴. În ansamblul lor descoperirile hallstattiene de la Ghenci-Lutărie au aspecte mai recente față de necropola de la Sanislău, fiind specifice mai mult pentru sec. IV î. Ch.

Groapa nr. 1/1986 se încadrează în epoca feudalismului timpuriu. Vasele de tip borcan lucrate cu mâna au analogii de la Dodești—Vaslui¹⁵, Botoșana—Suceava¹⁶ încadrate cronologic în sec. VII—VIII e.n. Castronul de culoare cenușie lucrat la roată este neobișnuit pentru zona noastră, prezintă o influență sudică, având analogii de la Sucidava¹⁷ (fig. 9/3). Ulciorul amforoidal (fig. 9/1) probabil este tot de influență sudică, romano-bizantină, având analogii de la Blandiana¹⁸, Sultana¹⁹.

¹⁰ I. Nemeti, *Dacia*, N.S. 26, 1982, fig. 3.

¹¹ Idem, *ActaMP*, 8, 1984, fig. 3/1—4; 4/1—8.

¹² Idem, *StCom Satu Mare*, VII—VIII (1986—1987), fig. 20/1—11.

¹³ Idem, *SCIVA*, 39, 2, 1988, p. 91, fig. 1—5.

¹⁴ Jan Chochorowski, *Die Vekerzug-Kultur*, Krakow, 1985, p. 7—162.

¹⁵ Dan Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele VI—XI e.n.*, Iași, 1984, fig. 15/1, 17/3, 6.

¹⁶ Idem, *Civilizația romană la est de Carpați în secolele V—VII e.n.* București, 1984, fig. 32/1, 4; 38/1—7; 39/1—5.

¹⁷ Idem, *Romanitatea Carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.* Iași, 1981, fig. 2/11.

¹⁸ Gh. Anghel, H. Ciugudean, *Apulum*, 24, 1987, fig. 3/1—5.

¹⁹ Bucur Mitrea, *Dacia*, N.S., 32, 1—2, 1988, pl. 2/1—M 14; 15/1—M. 127.

Vasul-borcan din mormântul de înhumăție descoperit în vatra satului (B) cu aspecte rudimentare se încadrează probabil în sec. VII d. Ch. Analogii putem menționa de la Insula Banului²⁰.

Fragmentele de vase de la Ghenci—Movila Spânzurătorii (A) și cele culese de la dreapta drumului Ghenci—Sînmiclăuș (H) se încadrează în rândul descoperirilor din sec. IX—XI-lea cunoscute din teritoriul Crișanei²¹, Irina²², Arad—Vladimirescu²³, Nușfalău²⁴.

Brăzdarul de plug (fig. 10/3) prin forma sa se apropie de cele tip romanice (Căianu Mic)²⁵, folosit până-n epoca feudalismului timpuriu. Ca analogie putem menționa piesa de la Lazuri²⁶, datată în sec. VIII—IX d. Ch.

Pe baza acestor observații sumare putem conchide că pe malul Ierului de la Ghenci se conturează un complex de așezare din feudalismul timpuriu cu cel puțin trei nivele de locuire: prima din sec. VII—VIII, al doilea din sec. IX—XI-lea și al treilea din sec. XII—XIII-lea. Pentru a treia fază pledează descoperirile din toamna anului 1988 când ograda C.A.P.-ului fiind înconjurată cu un șanț au fost deranjate mai multe gropi menajere din această perioadă (fig. 11/1).

Așezarea de la Ghenci—Sic (K) se încadrează în perioada de trecere spre epoca bronzului, în cultura Baden. Analogii menționăm de la Carei—Bobald²⁷, Moftinu-Mic „Pescărie A”²⁸, Pișcolt—Cărămidărie S.M.A.²⁹, descoperiri încadrate într-o fază mai veche (faza B/C) a culturii Baden³⁰.

Repertoriul arheologic al localității Ghenci arată o continuitate de habitat de la epoca neolitică și până la apariția satului actual. Cum am constatat, unele descoperiri au fost deja semnalate în literatura de specialitate, altele sunt introduse prin această scurtă prezentare. Pe teritoriul satului (fig. 12) au fost semnalate două puncte neolitice (B, C), o așezare (J) din eneoliticul timpuriu, cultura Tiszapolgár, o cultură arheologică foarte bogată în zona Careiului³¹, o așezare din cultura Baden (K), două descoperiri de obiecte de bronz (D, E), o așezare și un cimitir din Hallstatt-ul târziu (A, F), care atestă o cultură materială avansată a traco-dacilor. Convețuirea traco-dacilor cu populația celtică se poate urmări prin două așezări din epoca Latène (F,G) mijlociu. Epoca dacilor liberi este atestată prin două așezări semnalate la Ghenci—Lutărie (F) și în apropierea hotarului satului Sînmiclăuș (I). Prezența ceramicii provinciale romane ștampilate în aceste așezări completează cunoștințele noastre despre secolele II—IV e.n.³² Epoca migrației, etapa prefeudală este docu-

²⁰ Maria Comșa, In memoriam Constantin Daicoviciu, Cluj, 1974, fig. 4/5, 6.

²¹ S. Dumitrașcu, Crisia, 8, 1978, p. 51—111.

²² I. Némethi, SCIVA, 34, 2, 1983, fig. 8/4.

²³ M. Barbu, M. Zdroba, Ziridava, 11, 1979, pl. 1/1, 3.

²⁴ Al. V. Matei, ActaMP, 3, 1979, pl. XXI/3.

²⁵ G. Marinescu, Alex. Retegan, SCIVA, 30, 2, 1979, fig. 1/1.

²⁶ Gh. Lazin, StCom Satu Mare, V—VI (1981—1982), fig. 1.

²⁷ Petre I. Roman, I. Némethi, *Cultura Baden în România*, București, 1978, p. 18.

²⁸ I. Némethi, StCom Satu Mare, VII—VIII (1986—1987), fig. 7—13; N. Iercoșan, StCom Satu Mare, VII—VIII, p. 63—69.

²⁹ Material inedit în colecția Școlii generale nr. 1 — Carei.

³⁰ Petre I. Roman, I. Némethi, *op. cit.*, București, 1978, p. 30.

³¹ Gh. Lazarovici, ActaMN, XX, 1983, p. 13—18.

³² Gh. Lazin, StCom Satu Mare, V—VI (1981—1982), p. 123—134.

mentată prin descoperirile de la Ghenci—Movila Spânzurătorii (A) și vatra satului (B?). Deosebit de interesante sunt descoperirile din epoca feudalismului timpuriu (A, F, H) atestând prezența pe malul Ieriului a unei populații sedentare, agricole, înaintea apariției în documentele medievale scrise a localității Ghenci³³.

DAS ARCHÄOLOGISCHE REPERTOIRE DES DORFES GHENCI (GEMEINDE CĂUAȘ KREIS SATU MARE)

(Zusammenfassung)

Das archäologische Repertoire des Dorfes Ghenci attestiert eine bewohnte Kontinuität aus der Jungsteinzeit bis die Erscheinung dieses Dorfes.

Auf dem Gebiet des Dorfes waren zwei neolithische Siedlungen (B, C) bewiesen; eine äneolithische Siedlung, Tiszapolgár-Kultur (J); eine Siedlung aus der Badener Kultur (K); zwei Gegenstände aus Bronze (D, E); eine Siedlung und eine Friedhof aus der späteren Hallstattzeit (A, F); zwei Siedlungen aus der mittleren Latènezeit (F, G); zwei Siedlungen der freien Daker aus dem 2. bis zum 4. Jh. u.Z. (F, I); zwei Entdeckungen aus der Völkerwanderungszeit (A, B); wie drei Siedlungen aus der früh feudalen Epoche aus dem 8. bis zum 13. Jh. u. Z. (A, F, H).

³³ S. Borovszky, *Szatmár Vármegye Monográfiája* (Monografia județului Satu Mare) Budapest, 1910, p. 75.

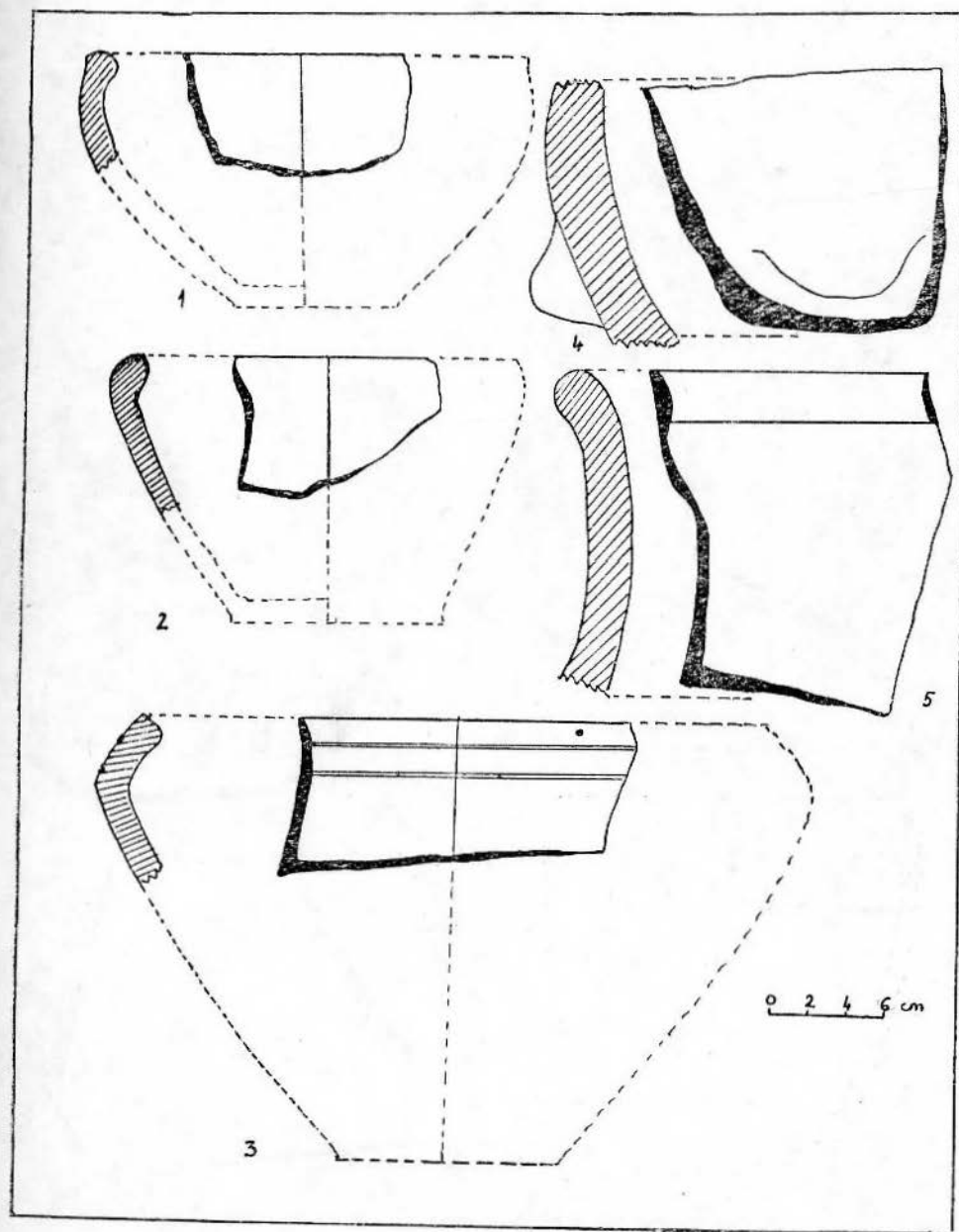

Fig. 2. — Ghenci — Lutărie; 1—5 — ceramica din groapa nr. 2/1986 (Ha.D₂).

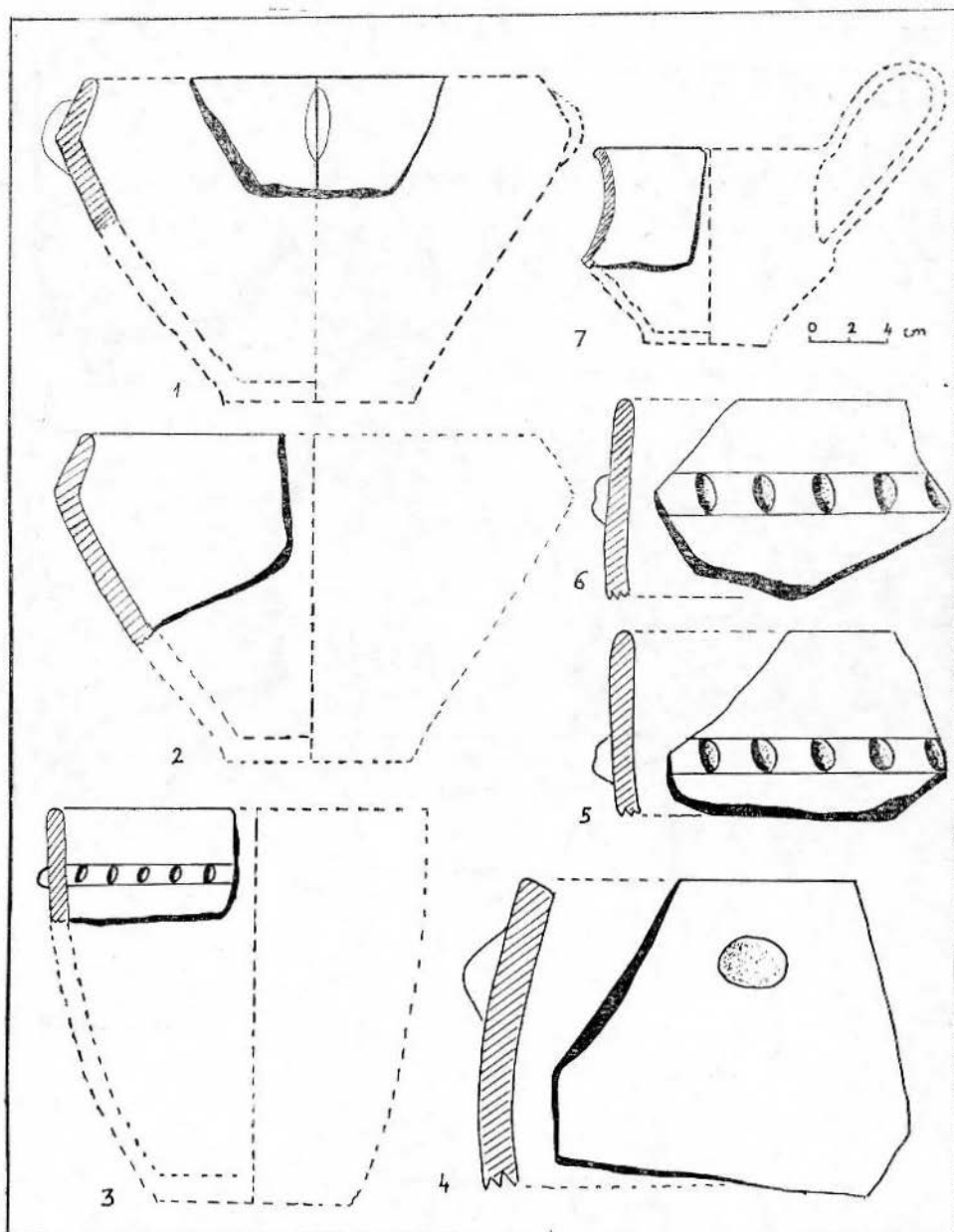

Fig. 3. — Ghenci — Lutărie; 1—7 — ceramica din groapa nr. 2/1986 (Ha.D₂).

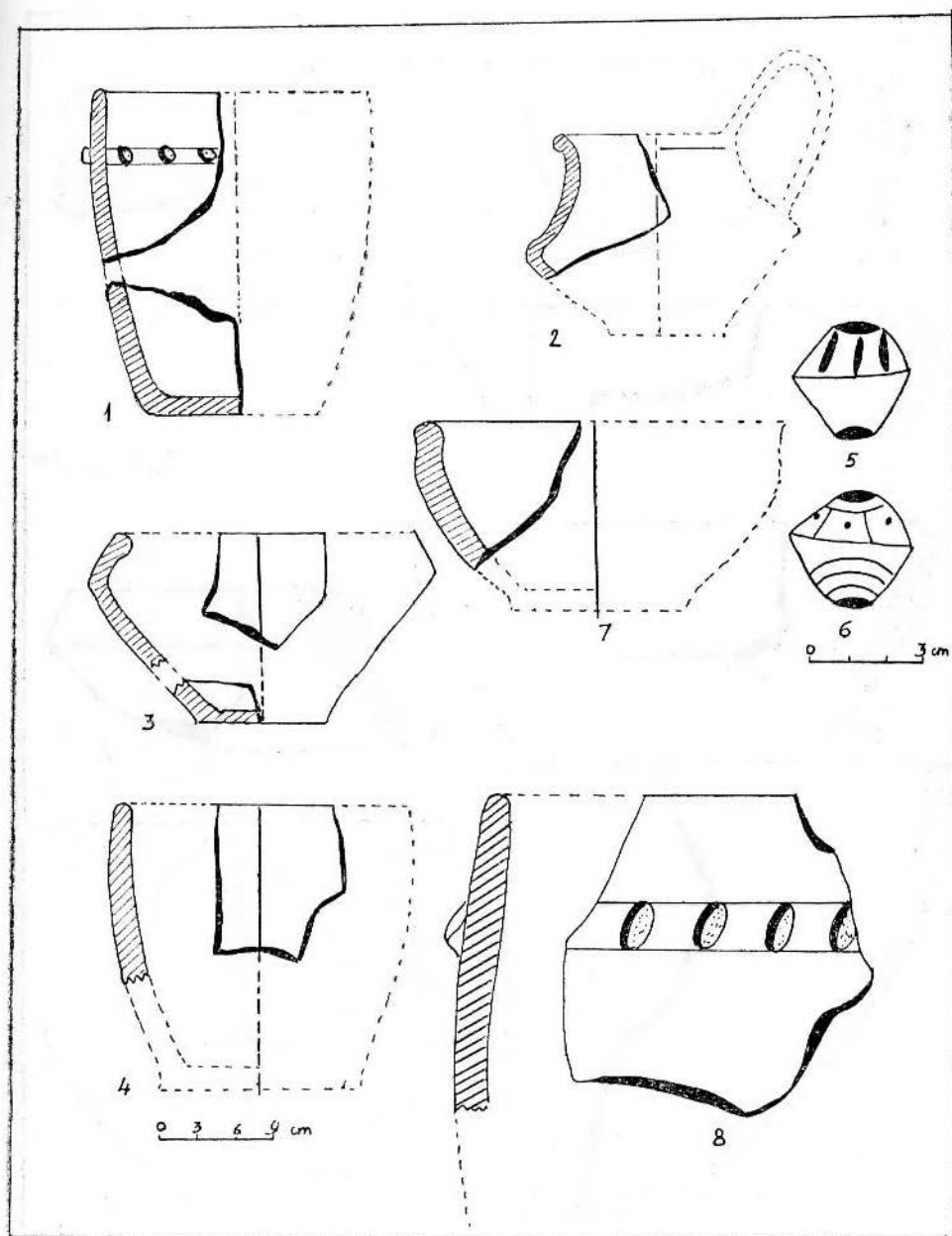

Fig. 4. — Ghenci — Lutărie; 1—6, 8 — ceramica din groapa C/1986 (Ha.D₂); 7 — fragment dintr-un castron (Latène C).

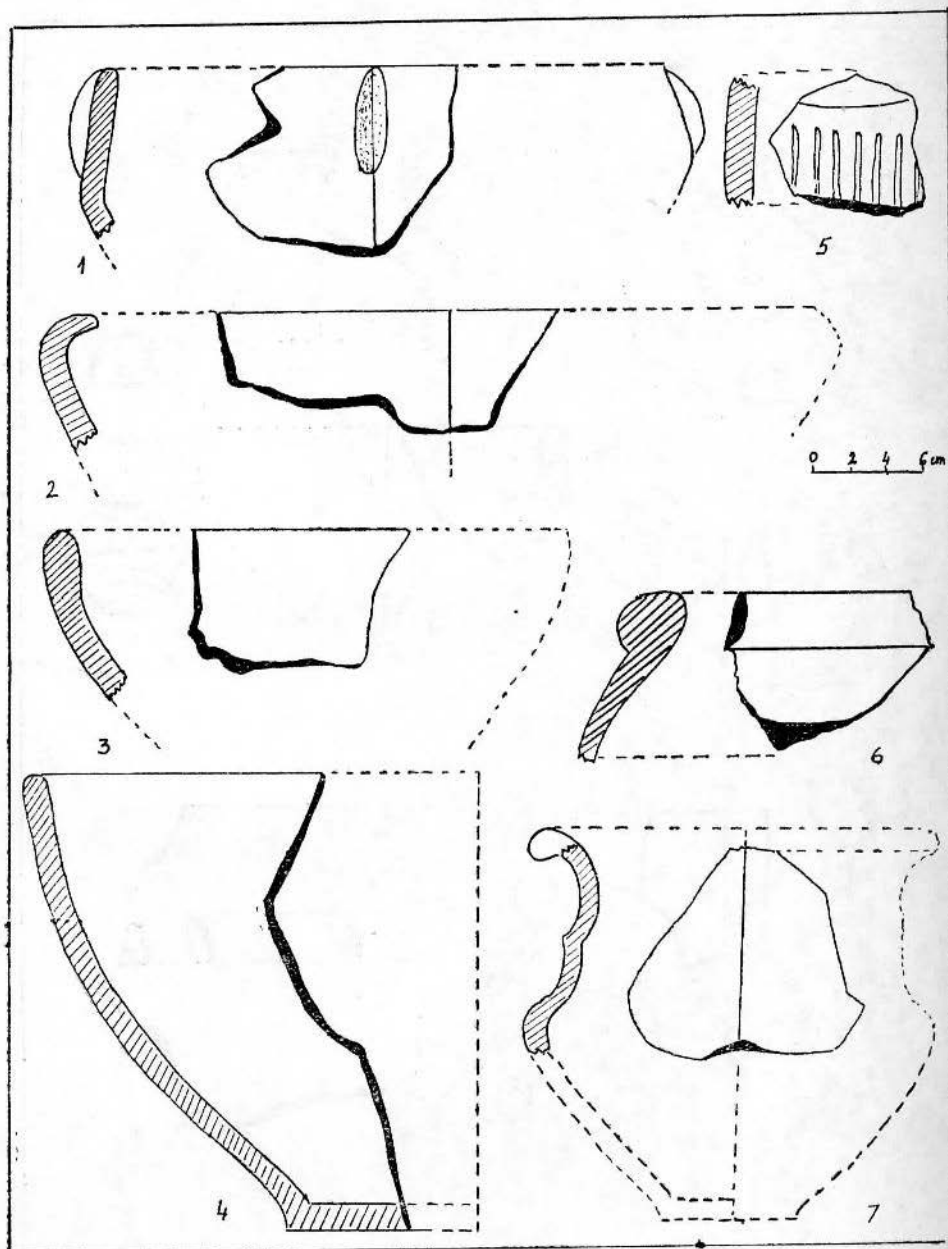

Fig. 5. — Ghenci — Lutărie; 1—4 — ceramica adunată (Ha.D₂); 5—7 — groapa B/1986 — Latène mijlociu.

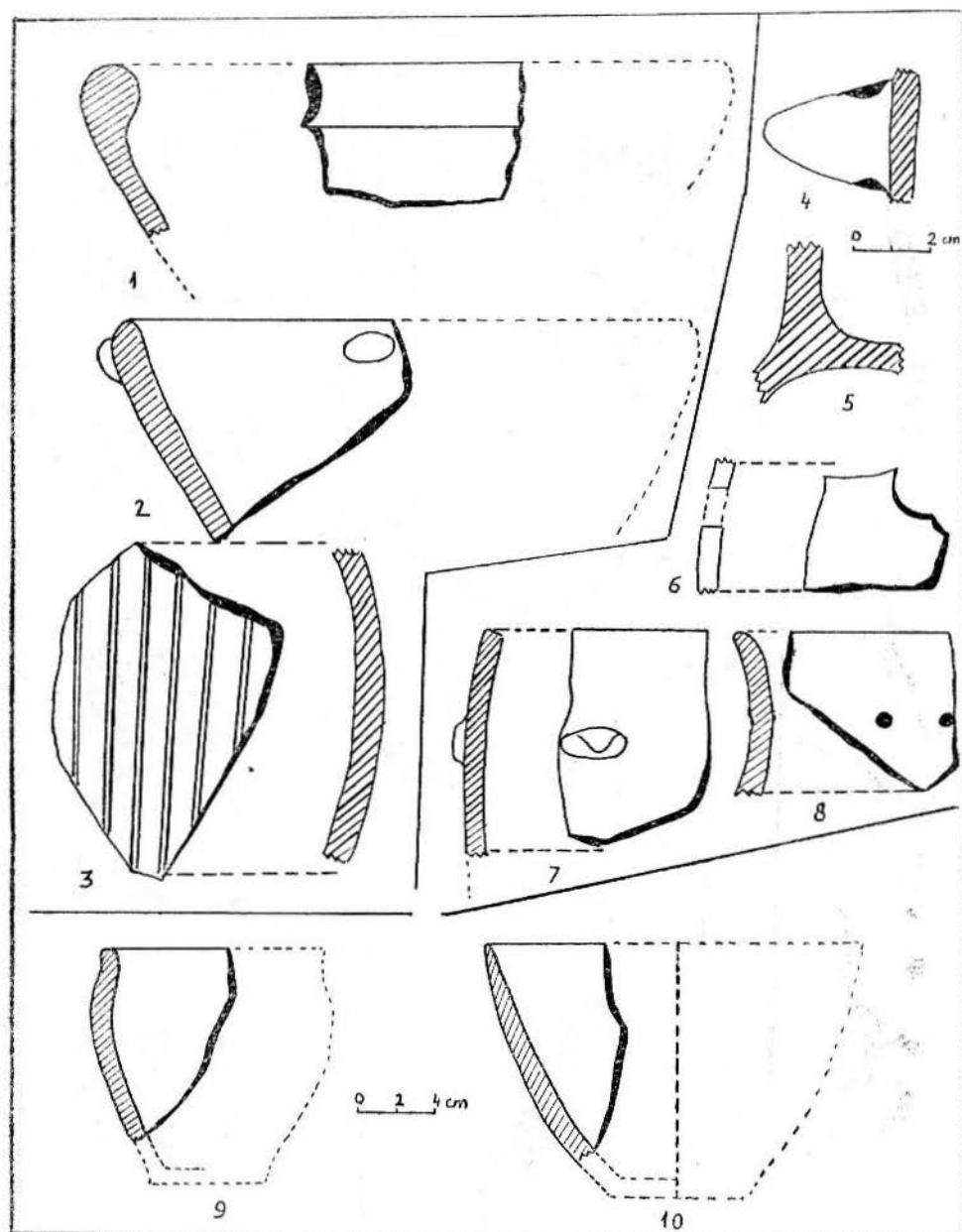

Fig. 6/1—3 — Ghenci — Drumul Sînmiclăușului; ceramica din Latène mijlociu;
 4—8 — Ghenci „Lîngă movilă”; fragmente ceramice din cultura Tisza polgár;
 9—10 — Ghenci „Sic” — vase din cultura Baden.

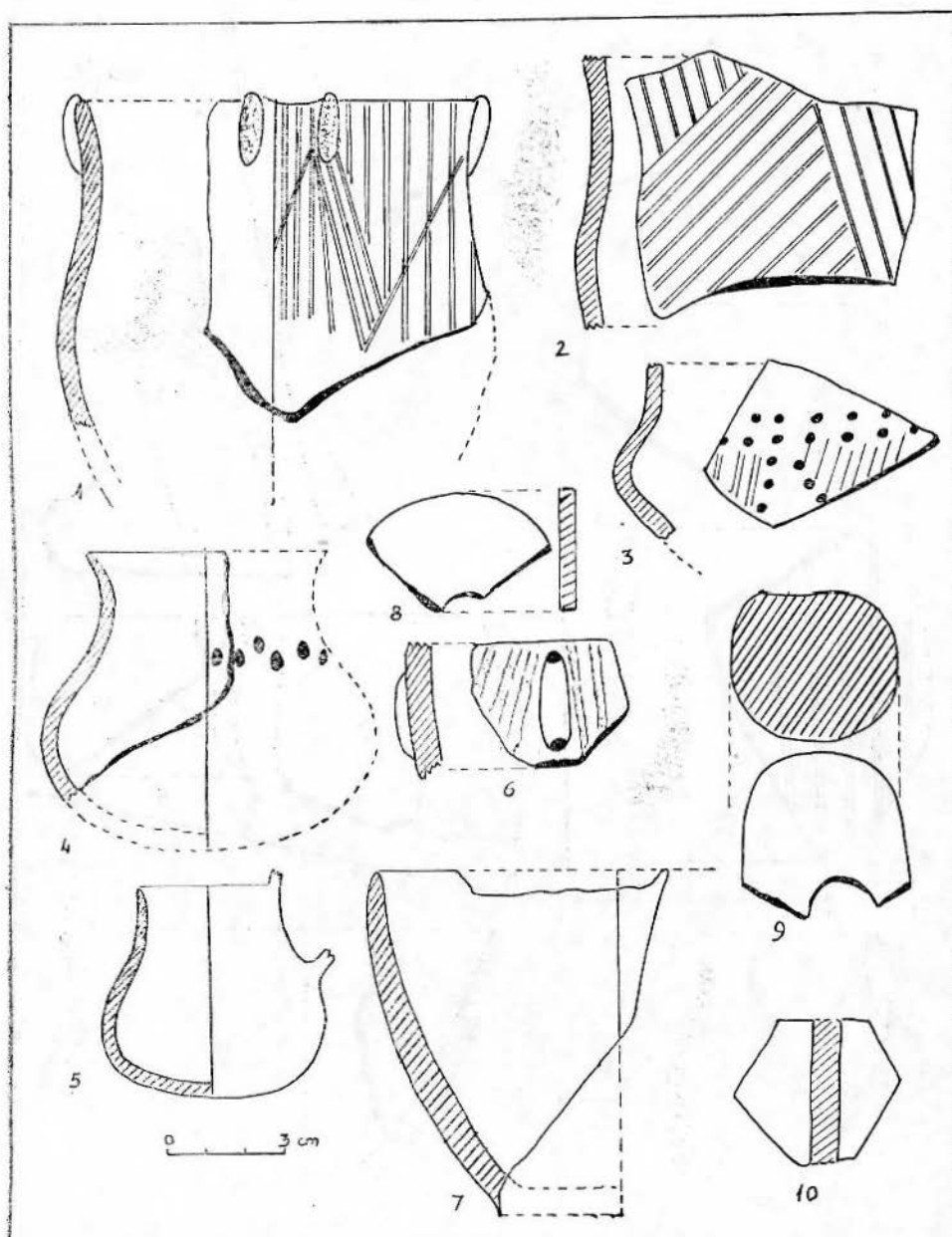

Fig. 7. — Ghenci — Sic; 1—10 — cultura Baden.

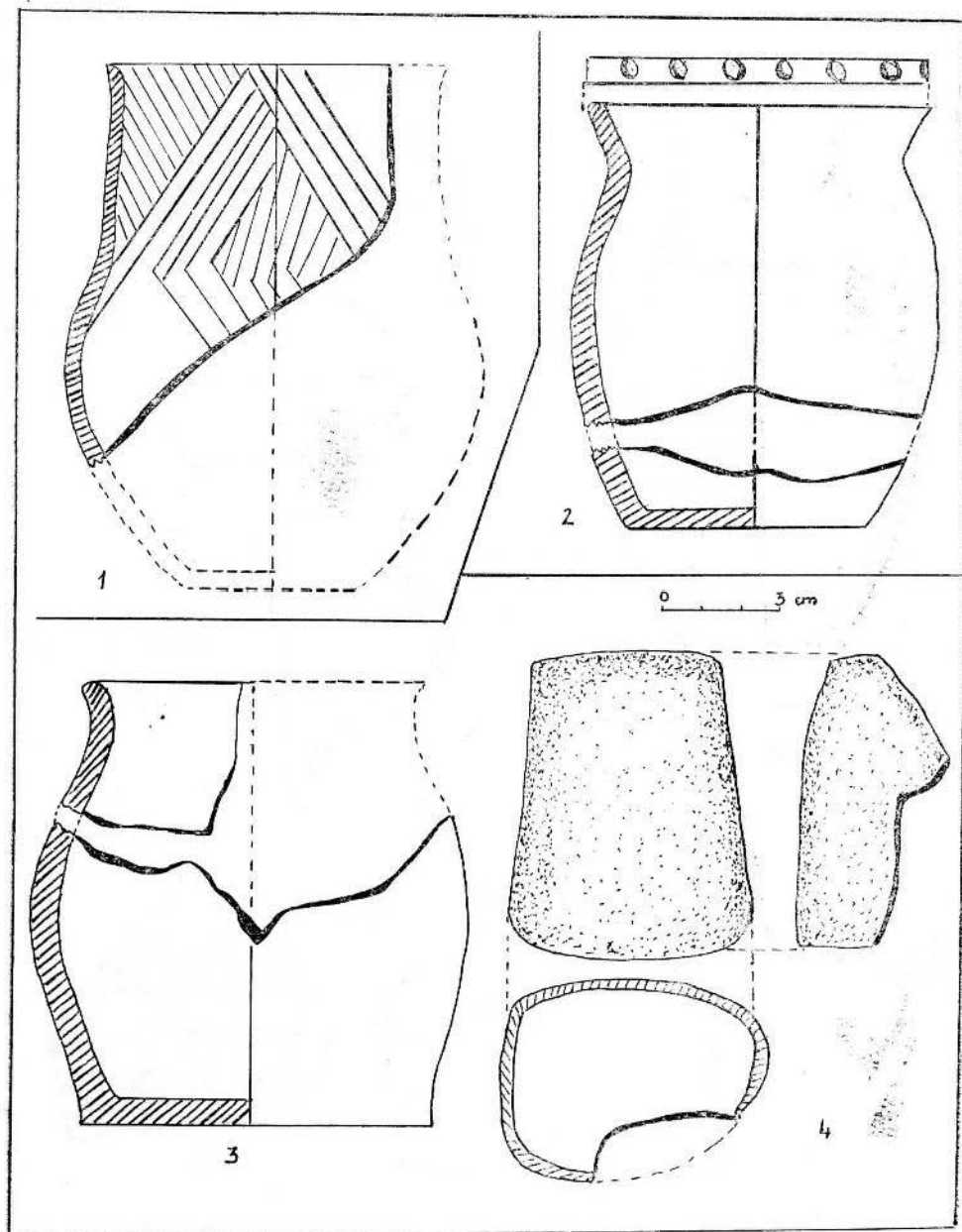

Fig. 8/1 — Ghenci — Sic; cultura Baden; 2 — vas din vatra satului — sec. VII e.n.; 3—4 — Ghenci — Lutărie; groapa nr. 1/1986 — feudalismul timpuriu (sec. VII—VIII).

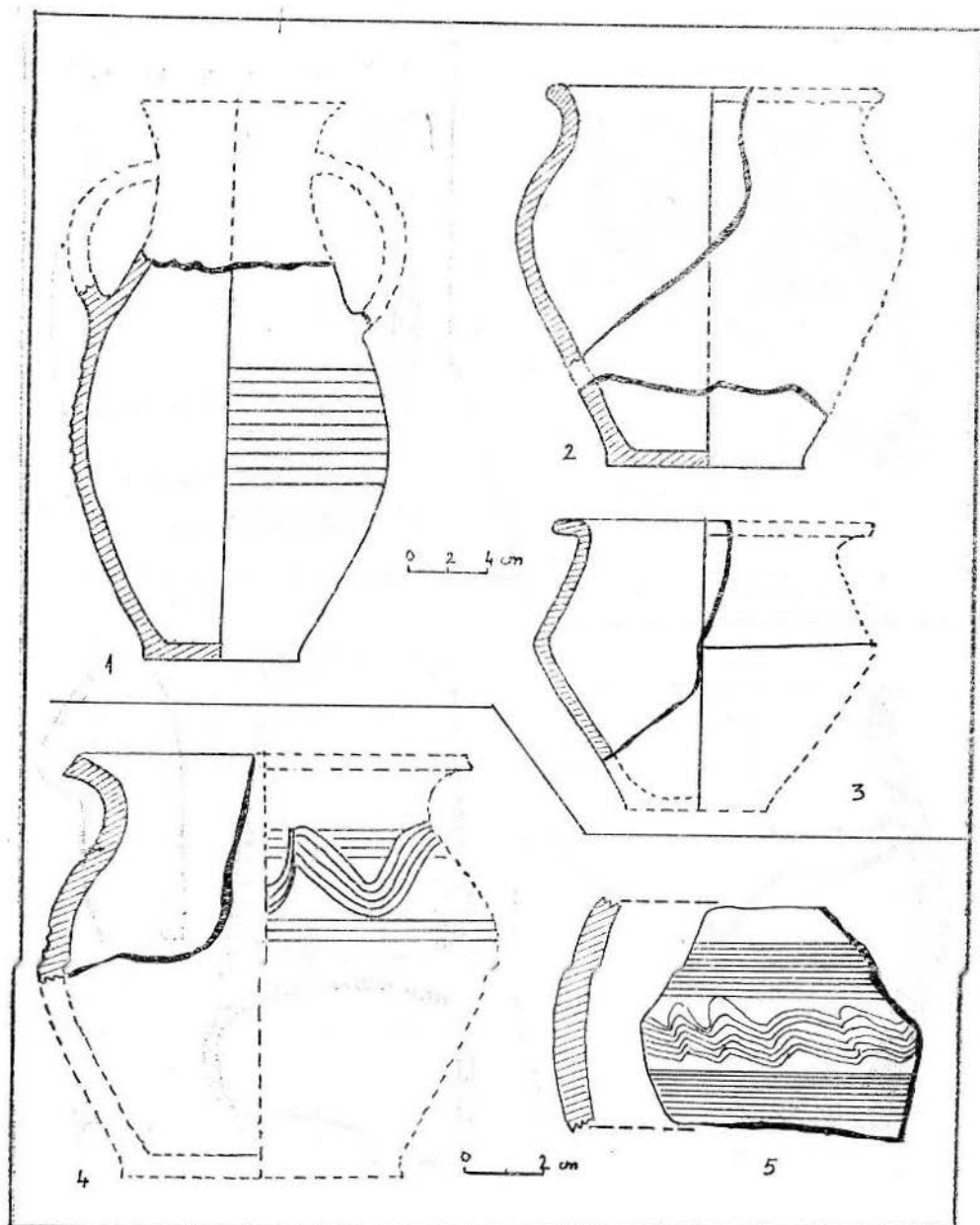

Fig. 9/1—3 — Ghencea — Lutărie; groapa nr. 1/1986; 4—5 — Ghencea „Movila spânzurătorii” — feudalismul timpuriu (sec. IX—XI).

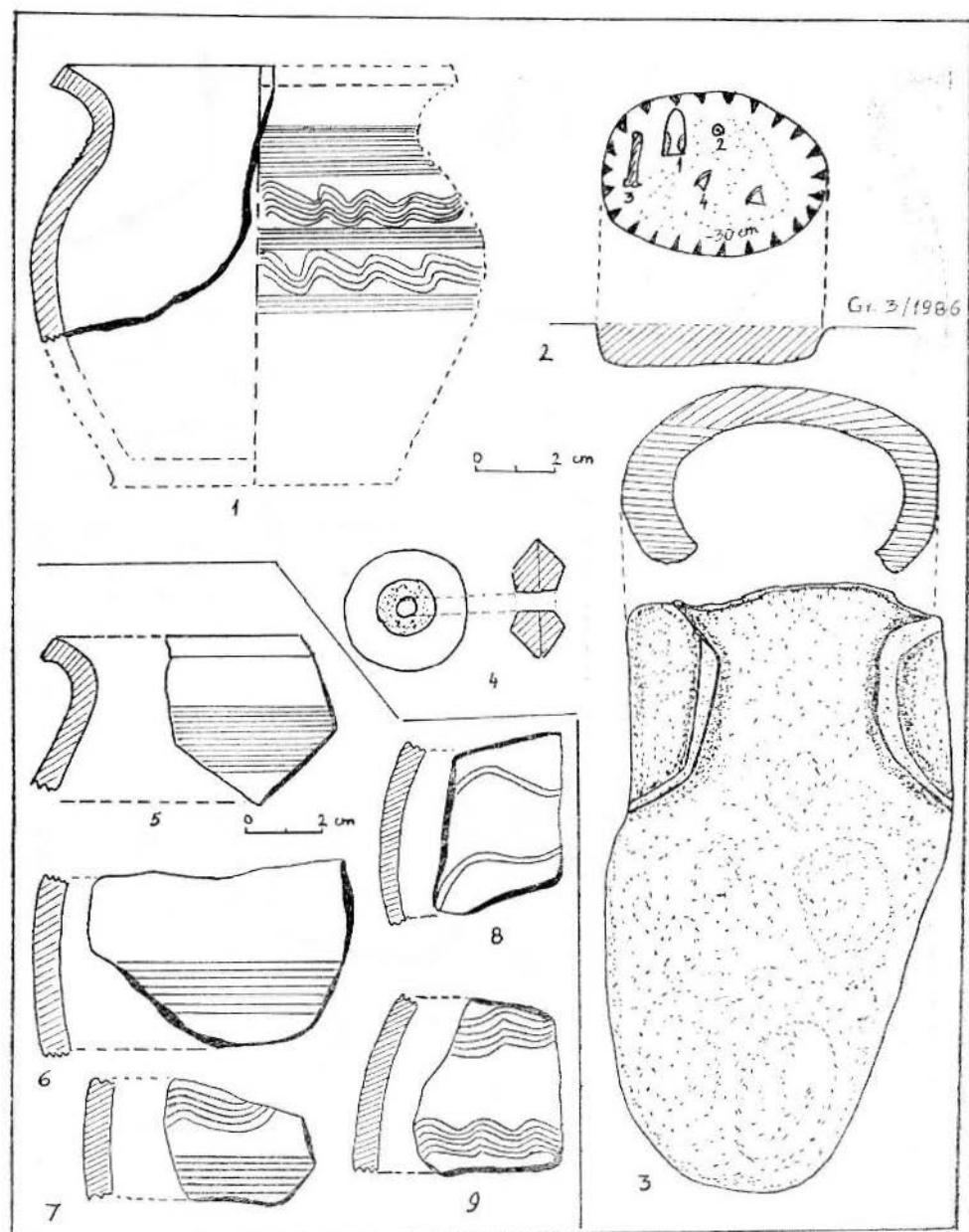

Fig. 10/1 — Ghenci — Movila Spânzurații, feudalismul timpuriu; 2—4 — Ghenci „Lutărie” — groapa nr. 3/1986, feudalismul timpuriu (sec. VIII—IX); 5—9 — Ghenci Drumul Sinmielăușului, feudalismul timpuriu (sec. IX—XI).

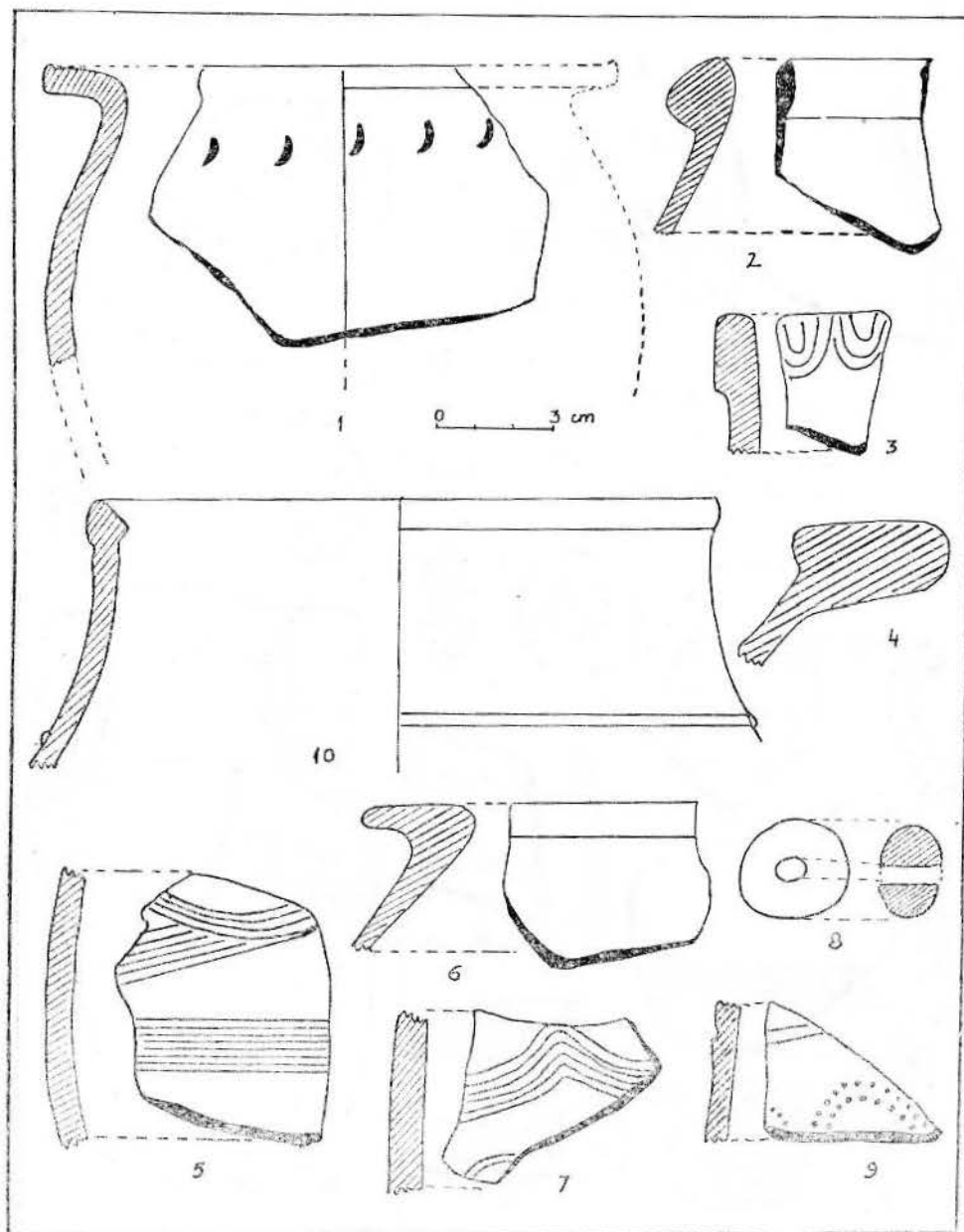

Fig. 11/1 — Ghenci — Lutărie, feudalismul timpuriu (sec. XII—XIII); 2—6, 8 — epoca dacilor liberi (sec. II—IV e.n.); 7, 9 — lângă hotarul satului Sînmiclăuș, epoca prefeudală.

Fig. 12 — Ghenci; harta descoperirilor arheologice.